

OM SELSKABSANSVAR I NORDEN

AF PROFESSOR, LIC.JUR. GORM TOFTEGAARD NIELSEN, FØRSTEAMAUENSIS,
DR. JUR. ASBJØRN STRANDBAKKEN OG PROFESSOR, JUR. DR. PER OLE TRÅSKMAN

An employee at a factory producing aluminium trays injures his hand while – against safety regulations – he is trying to remove a tray causing machine problems while the machine is still running. The question is whether this incident should be regarded as a violation of the Health and Safety at Work Act and, if so, whether the company can be convicted. According to Danish law, the incident is clearly punishable and the company can be convicted. According to Norwegian law, however, the company cannot be punished since the employee has acted in defiance of the instructions given by the company. In such a situation, it is difficult to conclude that the act has been done on behalf of the company. The outcome in Sweden and Finland will also be different from that in Denmark. Swedish and Finnish law contain no provisions by which the employee could be responsible for a crime when he has injured himself accidentally. Criminal responsibility for moral persons is unknown in Swedish law. Finnish law introduced criminal responsibility for moral persons in some cases in 1995, but not for offences against the Health and Safety at Work Act.*

Hvert år holdes et fællesseminar for strafferetslærere i København og Århus med deltagere fra flere af vores nabolande. Ofte anvendes en lille case for at belyse de forskellige landes løsning af det samme problem. Den case, der er omtalt i det følgende, blev anvendt ved et seminar på Sostrup Slot 29.-31. august 2002, og de nordiske vurderinger, der er givet af casen, svarer stort set til indlæggene på seminaret. Casen og de danske kommentarer er skrevet af Gorm Toftégaard Nielsen, de norske kommentarer har Asbjørn Strandbakken bidraget med, mens Per Ole Tråskman har kommenteret den svenske og den finske praksis.

1. CASEN

T A/S producerer aluminiumsbakker. A passer 14 maskiner. På et tidspunkt går flere af disse i stå, fordi bakker har sat sig fast. Efter sikkerhedsforskrifterne, som A kender, skal han åbne lågen i siden af maskinen, der derefter standser. For at undgå stop af produktionen forsøger A

* Title in English: *Criminal Responsibility of Legal and Collective Entities in the Scandinavian Countries. A Case Study.* Original in Danish, Norwegian and Swedish.

at få fat i en fast-klemt bakke uden at standse maskinen. Han får sin hånd i klemme og er sygemeldt 7½ uge. Det er usikkert, om A tidligere har set andre ansatte gøre det samme. Det er af ledelsen indskærpet medarbejderne at overholde sikkerhedsforskrifterne.

- 1) T A/S bliver tiltalt for overtrædelse af arbejdsmiljøloven. A's handling er klart strafbar. Spørgsmålet er alene, om T A/S kan straffes for overtrædelsen?
- 2) Ville det give et andet resultat, hvis der var tale om en personligt ejet virksomhed og altså ikke et selskab (juridisk person)?
- 3) Hvis I dømmer i dette tilfælde, kalder I det så for et objektivt ansvar (ansvar uden skyld)?

Formålet med eksemplet er at få belyst, hvordan de forskellige lande forholder sig til strafferetligt ansvar for selskaber (juridiske personer) og til dels til objektivt ansvar.

Eksemplet viste sig at have en indbygget svaghed, idet de fleste lande har en anden udformning af arbejdsgiverens ansvar for arbejdsmiljøet (arbejderbeskyttelsen), end Danmark har. I det følgende behandles primært spørgsmålet, om et selskab strafferetligt kan drages til ansvar ikke blot for fejl begået i selskabets ledelse, men også fejl begået af menige medarbejdere. Dette spørgsmål har i Danmark vakt særlig debat i de tilfælde, hvor en medarbejder tilsidesætter instruktioner fra ledelsen. Eksemplet er en lidt forenklet udgave af en sag, der er afgjort af Vestre Landsret, og som har medført initiativer primært fra Dansk Industri – for en lovændring af de generelle regler for selskabsansvar.

2. DANMARK

Danmark er et af de lande, der har den største erfaring med selskabsansvar (fra smørloven i 1926), og allerede i 1933 skrev den senere professor i strafferet og ombudsmand Hurwitz disputats om emnet. I mange år var der nogen usikkerhed om de nævnte betingelser for at dømme et selskab, men i 1996 blev betingelserne fastsat i straffelovens §§ 25-27. I 2002 er indført en generel regel (§ 306) om selskabers ansvar for overtrædelse af straffeloven. For overtrædelse af andre love kan selskaber kun straffes, hvis den pågældende lov bestemmer det. Det gør arbejdsmiljøloven.

Efter dansk ret kan en juridisk person straffes, hvis "der inden for dens virksomhed er begået en overtrædelse, der kan tilregnes en eller flere til den juridiske person knyttede personer eller den juridiske person som sådan." I eksemplet er overtrædelsen begået af en ansat under udførelse af det normale arbejde i virksomheden. Handlingen er klart forsætlig eller uagtsom. Der er således som udgangspunkt ikke tvivl om, at selskabet kan straffes for i hvert fald uagtsom overtrædelse af loven. Det er uden direkte støtte i lovens ord antaget, at en ansats

handling kan være så abnorm, at selskabet ikke pådrager sig ansvar for den. Det, at den ansatte forsætligt overtræder loven, er naturligvis ikke så abnormt, at selskabet ikke kan straffes. Så var selskabsansvaret ikke meget værd. Der er ingen højesteretsdomme, som fastsætter, at en ansats handling er så abnorm, at selskabet ikke kan dømmes.

Efter dansk ret burde det ikke overraske, at landsretten dømte selskabet. Der er ikke i Danmark som i Norge nogen mulighed for domstolene for at frifinde ud fra rimelighedsovervejelser. For domstolene er ansvaret obligatorisk, når betingelserne er opfyldte. Det overraskende var, at landsretten ikke dømte efter de almindelige regler om selskabsansvar betinget af mindst uagtsomhed (§ 82). Landsretten valgte at dømme efter arbejdsmiljølovens regel om selskabsansvar (§ 86) kombineret med reglen om arbejdsgiverens objektive ansvar (§ 83). Der var ikke rejst tiltale efter § 83. Landsretten fandt øjensynligt ikke, at selskabet havde handlet uagtsomt. Dette er klart forkert, da straffelovens § 27, stk. 1, som nævnt medfører, at enhver ansats uagtsomhed medfører uagtsomhed for selskabet, hvilket også er fastslået af Højesteret i flere tilfælde (U 1991.700 og U 1994.158). Det er også klart forkert, når landsretten tror, at man kan kumulere selskabsansvar med det objektive individualansvar.

Vestre Landsretssagen blev ført af en af landets mest anerkendte forsvarere. Han skrev efter dommen en artikel om sagen under overskriften: *Arbejdsmiljølovens urimelige effekt.*² Artiklens konklusion sammenfattes: "Men det er udtalt meningsløst og har ingen præventiv effekt at domfælde en arbejdsgiver, som hverken gennem instruktion eller uddannelse har mulighed for at sikre sig mod medarbejdernes egne helt usædvanlige handlinger." Den dømte arbejdsgiver er selskabet og ikke direktøren. Når forsvareren anfører, at arbejdsgiveren ikke havde en chance for at undgå overtrædelsen, er det tydeligvis selskabets ledelse, han tænker på. Men selskabets ledelse blev hverken tiltalt eller dømt.

Mange lande betinger selskabets ansvar af ledelsesfejl. Når vi ikke gør det i dansk ret, har det flere grunde. Hvis vi vurderer, om man bliver snydt i en forretning, bygger det ikke på ledelsens handlinger, men hvordan man reelt bliver betjent af det menige personale. Det er det, vi kan bedømme, og det der interesserer os. Moralsk vurderer vi selskaber på, hvad de gør og ikke på ledelsens intentioner. Dette hænger igen sammen med, at vi har dårlige muligheder for at vurdere ledelsens handlinger. En ting er intentioner og instrukser, noget andet er ledelsens kontrol med reglernes overholdelse. Ledelsen har også retten til at lede og fordele arbejdet. I den nævnte case er dette problem indbygget ved, at overtrædelsen begås i virksomhedens interesse – for at undgå produktionsstop – og ved, at det er usikkert, om andre medarbejdere har gjort det samme. Man kan naturligvis ikke forvente, at disse medarbejdere med eller uden vidneansvar skal stå frem og fælde deres arbejdsgiver. Et selskabsansvar betinget af ledelsesfejl er processuelt særdeles vanskeligt. Hvis der skal bevises ledelsesfejl, er det vel rimeligt at dømme lederen personligt. Et yderligere argument for sel-

skabsansvar for de meniges overtrædelser er, at disse typisk intet tjener på overtrædelserne. De handler ikke som ved almindelig kriminalitet i egen interesse, men i selskabets økonomiske interesse. Formålet med selskabsansvar i Danmark er ikke blot at få mulighed for at straffe de virksomheder, som tjener på overtrædelserne, men også at mindske behovet for at gøre individer strafferetligt ansvarlige, ikke mindst de menige medarbejdere.

Som nævnt indeholder arbejdsmiljøloven hjemmel for at straffe arbejdsgiveren personligt, uanset om overtrædelserne kan tilregnes ham som forsætlig eller uagtsom. Dette ansvar kaldes typisk objektivt. Det specielle er imidlertid, at arbejdsgiveren også straffes, selv om han objektivt ikke har begået overtrædelserne. Betingelserne er, at overtrædelserne er begået af en ansat i forbindelse med arbejdets udførelse, og at han har handlet forsætligt eller uagtsomt. Dette objektive ansvar har det formål at ligestille de personligt ejede virksomheder med de selskaber (juridiske personer), der er omfattet af virksomhedsansvaret. Dette omfatter kun virksomheder ejet af én ansvarlig person, hvis der er mindst 10-20 ansatte. Dette objektive ansvar kunne altså, uden at retsstillingen reelt blev ændret, ophæves ved indførelsen af selskabsansvar også for de små virksomheder, der er ejet af én person. Dette ville udtrykke realiteterne bedre, men der er ikke noget politisk ønske om denne ændring.

3. NORGE

3.1. Om foretaksstraff etter norsk rett

3.1.1. Den historiske utvikling

Dersom straffbare handlinger begås i tilknytning til en næringsvirksomhet oppstår spørsmålet om man kan straffe næringsvirksomheten, gjerningspersonen eller om begge kan holdes ansvarlig. En næringsvirksomhet er ofte organisert gjennom en såkalt juridisk person, for eksempel et aksjeselskap, kommandittselskap etc.³ Dersom den juridiske person gjøres strafferettslig ansvarlig taler man gjerne om foretaksstraff.

Spørsmålet om å ilegge foretaksstraff har vært omstridt.⁴ Kritikken mot instituttet har bl.a. vært begrunnet med at foretaket som sådan ikke kan foreta handlinger som rammes av noe straffebud:

«... Ved at ansee det Skeete for et Værk af Selskabet som Collectiv, vilde man ganske forlade den almindelige Betingelse for Strafskyld, der netop forudsætter en saadan Individualitet, som en juridisk Person i Almindelighed mangler. ...»⁵

Det er bare fysiske personer som kan opptre rettsstridig.⁶ Fysiske personer er både vilkårs- og straffesubjekt. For å ilegge foretaksstraff må det foretas en identifisering mellom gjerningspersonen – vilkårssubjektet – og foretaket – straffesubjektet.⁷ En slik oppdeling kan medføre et straffansvar som ikke krever skyld, og det kan derfor reises spørsmålet om reguleringen er forenlig med prin-

sippet om «nulla poena sine culpa». Dette prinsippet er et element av den såkalte uskyldspresumsjonen.⁸ I den videre fremstilling skal jeg la denne problemstillingen ligge.⁹

I forarbeidene til straffeloven var det forutsatt at spørsmålet om foretaksstraff var løst gjennom adgangen til å inndra vinning:

«... Naar der aabnes Adgang til at tage al ulovlig erhvervet Vinding fra dem [juridiske personer], vil den Trang, som ellers unægtelig kan føles til at lade Pengestrafen ramme dem selv istedetfor deres Forretningsførere, gjøre sig mindre gjældende ...»¹⁰

I teorien ble det derfor antatt at det ikke var noe alminnelig behov for straffansvar for juridiske personer:

«... En vinning som den [juridiske person] har hatt av et organs straffbare handling, kan inndras etter strl. § 36. Og for skade som handlingen har voldt, er den juridiske person erstatningspliktig.»¹¹

Det viste seg imidlertid at disse virkemidler var utilstrekkelig for å sikre at foretak overholdt reguleringslovgivningen.¹² Foretaksstraff ble først innført under den andre verdenskrig i forbindelse med en anordning om prisregulering, jfr. Administrasjonsrådets anordning av 12. september 1940 § 14 tredje ledd. Etter hvert ble det mer og mer vanlig å innta hjemmel for å straffe foretak i spesiallovgivningen. Antall hjemler for å ilegge foretaksstraff økte særlig fra 1970-årene.¹⁴

At hjemmel for foretaksstraff ble inntatt i den enkelte spesiallov, medførte at det dels var noe tilfeldig om slik hjemmel ble gitt, og dels var det forskjeller i utformingen av bestemmelsene om ansvarets omfang.¹⁵ I NOU 1983: 57 Straffelovgivningen under omforming. Straffelovkomisjonens delutredning I s. 155-156 foreslo Straffelovkomisjonen at det burde vurderes å utferdige en generell bestemmelse om vilkårene for foretaksstraff. I 1989 fremla kommisjonen et slik forslag, jfr. NOU 1989: 11.

I innstillingen fra Straffelovkomisjonen foreslo flertallet at fellesvilkårene for foretaksstraff ble inntatt i straffeloven, mens hjemmelen for å straffe et foretak fortsatt skulle fremgå av spesiallovgivningen. Mindretallet foreslo å innføre en generell hjemmel i straffeloven slik at bestemmelsene i spesiallovgivningen kunne oppheves. Mindretallets forslag fikk tilslutning av Justisdepartementet, og ved lov av 20. juli 1991 nr. 66 ble det tilføyd et nytt kapittel – kapittel 3 a – i straffeloven. Vilråene for å straffe et foretak fremgår av strl. § 48 a første ledd som lyder:

«Når et straffebud er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes. Dette gjelder selv om ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen.»

Ved den nærmere vurderingen av om foretaksstraff skal ilegges, gir strl. § 48 b en del momenter som det særlig skal tas hensyn til:

«Ved avgjørelsen av om straff skal ilegges et foretak etter § 48 a, og ved utmålingen av straffen overfor foretaket skal det særlig tas hensyn til

- a) straffens preventive virkning,
- b) overtredelsens grovhet,
- c) om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen,
- d) om overtredelsen er begått for å fremme foretakets interesser,
- e) om foretaket har hatt eller kunne ha oppnådd noen fordel ved overtredelsen,
- f) foretakets økonomiske evne,
- g) om andre reaksjoner som følge av overtredelsen blir ilagt foretaket eller noen som har handlet på vegne av det, blant annet om noen enkeltperson blir ilagt straff.»

3.1.2. Oversikt over vilkårene for foretaksstraff

Som det fremgår av ordlyden i strl. § 48 a første ledd første punktum kan et foretak straffes dersom et straffebud er overtrådt av noen som handler på vegne av foretaket. Det oppstilles ikke krav om at det må foreligge en straffbar handling: Den objektive overtredelse av et straffebud er i utgangspunktet tilstrekkelig.

Foretaksstraff kan ilegges selv om ingen enkeltperson kan straffes, se § 48 a første ledd andre punktum. Det kan derfor være aktuelt å straffe foretaket selv om gjerningspersonen er utilregnelig.¹⁶ Ansvaret omfatter også såkalte anonyme feil.¹⁷ Det er derfor ikke noe vilkår at gjerningspersonen må identifiseres så lenge det er på det rene at et straffebud er overtrådt av en som har handlet på vegne av foretaket. Dessuten omfattes kumulative feil.¹⁸ Dette medfører at loven rammer tilfeller hvor flere gjerningspersoner har bidratt til overtredelsen, men den enkeltes bidrag isolert sett ville vært utilstrekkelig til å pådra ansvar. Det er imidlertid forutsatt at foretaket ikke skal hefte for hendelige uhell og force majeure.¹⁹

I forarbeidene er ikke begrepsbruken mht. anonyme og kumulative feil konsekvent. Straffelovkomisjonens flertall taler dels om anonym og kumulativ *skyld* og dels om anonyme og kumulative *feil*, se NOU 1989: 11 s. 9 andre spalte og s. 15-16. Departementet bruker begrepet *feil*, se bl.a. Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 17 første spalte. Når gjerningspersonen er ukjent, kan det være naturlig å tale anonym *skyld*. Men når ansvaret bygger på at man må se flere persons forhold i sammenheng for å etablere ansvar, oppstår spørsmålet om det kan foretas kumulasjon både for objektive og subjektive vilkår. Jeg foretrekker begrepene anonyme og kumulative *feil*, selv om det kan innvendes at denne begrepsbruken ikke får frem om kumulasjonen skjer på den objektive eller subjektive siden.

Foretaksstraffen kan etter de konkrete omstendighetene innebære et objektivt straffansvar.²⁰ I og med at foretaket ikke hefter for hendelig uhell og force majeure er det imidlertid ikke tale om et rent objektivt ansvar.²¹ Et rent objektivt ansvar er det først tale om når:

«... det [er] tilstrekkelig at et straffebud er «overtrådt», uten at det kreves at en ansatt har utvist skyld. ...»²²

Som det fremgår av Høyesteretts dom av 24. oktober 2002, sak nr. 587:

« ... gjelder [det] et skyldkrav også i relasjon til anvendelse av foretaksstraff etter straffeloven § 48a. En ren konstatering av at det foreligger en objektiv overtredelse av det aktuelle straffebudet, er ikke tilstrekkelig. Betydningen av bestemmelsen i første ledd annet punktum om at foretaket kan straffes selv om ingen enkeltperson kan straffes, er at det er etablert et kollektivt skyldkrav, slik at også anonyme og kumulative feil rammes. Dette fremgår av forarbeidene ...

For at foretaksstraff skal kunne anvendes, må det etter dette enten foreligge skyld – forsett eller uaktsomhet – hos en enkeltperson som handler på vegne av foretaket, eller anonyme og/eller kumulative feil. ...»

Straffansvaret er fakultativ.²³ Dette medfører at selv om vilkårene er oppfylt, kan påtalemyndigheten unnlate å ta ut tiltale mot foretaket. Dersom saken fremmes for domstolene, beror det på rettens skjønn om det skal ilegges straff når vilkårene er oppfylt.

Foretaksstraffen er et supplement til det personlige ansvaret. Adgangen til å straffe foretaket medfører ingen innskrenkning i adgangen til å strafforfølge gjerningspersonen.²⁴

3.2. Løsningen av den konkrete case

3.2.1. Innledning

Som det fremgår av saksforholdet ovenfor, er det ingen tvil om at arbeidstaker A har begått en straffbar handling. Spørsmålet er om foretaket kan holdes ansvarlig for handlingen. Det første spørsmålet er om A «har handlet på vegne av» foretaket.

3.2.2. Om vilkåret «handlet på vegne av»

For at et foretak skal være ansvarlig er det et vilkår at handlingen er foretatt «av noen som har handlet på vegne av foretaket», jfr. ordlyden i strl. § 48 a første ledd første punktum.²⁵ Dette vilkåret krever en tilknytning mellom gjerningspersonen og foretaket, men også mellom handlingen og foretakets virksomhet. Tilknytningskravet til gjerningspersonen gjør at foretaket ikke er ansvarlig for utenforståendes handlinger, for eksempel hvor noen bryter seg inn i foretakets bygninger og ødelegger et renseanlegg slik at det blir sluppet ut giftig avfall i strid med forurensningsloven. Kravet om at handlingen må ha tilknytning til foretakets virksomhet medfører at ansvaret må avgrensens mot:

«... Lovovertrедelser som bærer et klart preg av illojalitet mot foretaket, ... Noen ansatte dumper f eks farlig industriavfall på en måte som strider mot den instruksjonen de har fått. Men instruksbrudd fritar bare for ansvar hvis foretaket ikke kunne ha forutsett at instruksjonen ville bli brutt ... Et slikt instruksbrudd foreligger ikke hvis f eks arbeidet og rutinene i en

transportbedrift er lagt opp slik at det i praksis er vanskelig å etterkomme kjøretidsreglene.»²⁶

Er det identifisert en gjerningsperson som oppfyller alle vilkår for straff, kan det etter omstendighetene være lettere å vurdere om hans handling er utslag av illojalitet mot selskapet. Og er gjerningspersonen ansvarlig kan det være mindre behov for i tillegg å holde selskapet ansvarlig, se strl. § 48 b litra g) hvor dette er angitt som ett moment ved vurderingen av om foretaksstraff skal ilegges. Selv om ledelsen har gjort det som er mulig for å hindre overtredelser, kan den aldri gardere seg mot at noen med tilknytning til foretaket foretar forsettlig handlinger i strid med foretakets interesser, se som eksempel Rt. 1982 s. 878 (s. 882).²⁷

I forarbeidene er det lagt til grunn at straffansvaret i utgangspunktet er snevrere enn det erstatningsrettslige arbeidsgiveransvar etter lov om skadeserstatning av 13. juni 1969 nr. 26 § 2-1 for så vidt gjelder hvilke handlinger som kan tilordnes arbeidsgiveren. Bakgrunnen er at straff og erstatning tjener ulike formål. Selv om det av hensyn til erstatningsansvarets reparerende funksjon kan være nødvendig å la arbeidsgiveren hefte for arbeidstakerens handling, er det ikke nødvendigvis grunn til å gjøre arbeidsgiveren/foretaket strafferettslig ansvarlig, se NOU 1989: 11 s. 17 første spalte. Men straffansvaret går lenger enn erstatningsansvaret mht. hvilke personer foretaket kan hefte for i og med at strl. § 48 a ikke krever noe arbeidsgiver – arbeidstaker forhold: Foretaket kan derfor bli ansvarlig for selvstendige oppdragstakere som «handler på vegne av» foretaket, se NOU 1989: 11 s. 17 første spalte. Etter omstendighetene kan det være aktuelt med straffansvar både for foretaket og oppdragstakeren, se Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 20.

Selv om arbeidstakeren i den konkrete sak har begått en straffbar handling, kan det reises spørsmål om han har handlet på vegne av foretaket når han opptrer i strid med en instruks han kjenner og som foretaket har presisert skal følges.²⁸ Rett nok er det i bedriftens interesse at produksjonen holdes oppe. Men på den andre siden har også bedriften interesse i at arbeidsmiljøloven overholdes. Dette er et forhold som også har betydning for om man skal benytte den fakultative adgang til å ilegge foretaksstraff, se nedenfor.

3.2.3. Må foretaket kunne klandres for overtredelsen?

Selv om ikke foretaksstraffen er et rent objektivt ansvar, er det som utgangspunkt ikke noe krav at man må kunne klandre foretaket som sådan.²⁹ Men loven krever som nevnt at et straffebud skal være overtrådt. I forhold til enkelte bestemmelser i spesiallovgivningen vil det straffbare forhold være beskrevet som handleplikter. Dersom foretaket har oppfylt sine plikter er det ikke grunnlag for noen bebreidelser. I så fall er det nærliggende å konkludere med det ikke foreligger noen overtredelse av vedkommende straffebud. Dette gjelder bl.a. i forhold til flere bestemmelser i arbeidsmiljøloven av 4. februar 1977 nr. 4.

Avgjørelsen i Rt. 1993 s. 17 gjaldt en arbeidsulykke hvor to kommunalt ansatte skulle skifte lysrør i et tak. Ved utførelsen av arbeidet ble det benyttet et

demonterbart rørstillas med låsbare hjul og hjuldele. Stillaset raget 3,65 meter over gulvet. Under arbeidet veltet stillaset, og den ene arbeidstakeren ble lettere skadet mens den andre fikk skader som medførte varig uførhet. Årsaken til at stillaset veltet var at hjulene og hjuldelene ikke ble låst, og at arbeidstakerne under arbeidet flyttet stillaset ved å trekke seg fram ved grep i taket. Under et forsøk på å trekke stillaset sidelengs kom det ut av balanse, antakelig fordi hjulene sto på tvers av retningen det ble trukket i, eller at hjulene stoppet mot noe som lå på gulvet. Etter ulykken ble det utferdiget forelegg mot kommunen for overtredelse av arbeidsmiljøloven. Forelegget bygget på at kommunen ved teknisk etat ikke hadde gitt de to ansatte praktisk eller teoretisk opplæring i montering og anvendelse av stillaset. I byretten ble kommunen domfelt. I anken til Høyesterett ble det anført at den fellende dom bygget på feil lovanvendelse.³⁰ Kommunen anførte at den – sett i lys av arbeidstakernes arbeidserfaring og praksis – ikke hadde forsømt seg mht. å gjøre arbeidstakeren kjent med de faremomenter bruk av stillaset medførte. Høyesterett frifant kommunen. Slik arbeidstakerne utførte arbeidet på, måtte risikoen for en ulykke fremstå som åpenbar. Byretten bebreidet kommunen for at den ikke hadde gitt klar instruks om at stillaset ikke måtte flyttes på denne måten, mens Høyesterett ikke fant å kunne legge til grunn at kommunens ledelse var kjent med måten stillaset ble brukt på. Førstvoterende konkluderte derfor med at:

«Etter dette må jeg gi kommunen medhold i at den – i forhold til de arbeidstakere det gjelder – ikke har forsømt sin plikt som arbeidsgiver til å gjøre dem kjent med de farer som var forbundet med det arbeidet som skulle utføres, eller å gi dem den opplæring og instruksjon som var nødvendig. Lovens bestemmelse er da ikke overtrådt.»³¹

I Rt. 1995 s. 278 ble imidlertid et byggefirma dømt for manglende opplæring av arbeidstakerne. En arbeidstaker sto på en usikret takstol av en høyde på 4,5 meter under oppheisning av takplater på et nybygg. Under arbeidet mistet han balansen og falt ned. Selv om han bare pådrog seg lettere skader, var det tale om en situasjon som skapte alvorlig fare for liv og helse. Selskapet kunne bebreides for manglende instruksjon og opplæring, og påtalemyndigheten anke over straffutmålingen hvor det var fastsatt en bot på kr. 25.000,- ble tatt til følge slik at boten ble fastsatt til kr. 50.000,-.

Se også RG 1999 s. 630 (Fredrikstad) hvor det i tilknytning til en arbeidsulykke ble lagt til grunn at flere ansatte i foretaket i sum hadde utvist straffbar uaktsomhet. I RG 2000 s. 1250 (Borgarting) ble det ilagt foretaksstraff fordi det var svikt i foretakets opplæring og kontrollrutiner i tilknytning til bruk av en palleteringsmaskin.

3.2.4. Straffansvarets fakultative karakter

Som det fremgår av ordlyden i strl. § 48 a første ledd første punktum er retten

gitt en fakultativ adgang til å ilegge foretaksstraff, jfr. formuleringen «kan foretaket straffes». I forarbeidene er det gitt eksempler på hvor foretaket ikke bør gjøres ansvarlig. Det heter bl.a. at foretaket ikke bør hefte for hendelige uhell «hvor handlingen likevel ikke kan bebreides noen». ³² I forlengelsen av dette fremhevet Straffelovkommisjonen at det likevel i sjeldne tilfeller kan være ønskelig med et rent objektivt ansvar. Kommisjonen la imidlertid til grunn at ansvaret ikke skulle omfatte force majeure. Begrunnelsen var at straff ikke tjener noe rimelig formål når «et foretak har foretatt alt som praktisk er mulig for å unngå uhell, og dette likevel har skjedd pga helt ekstraordinære forhold». ³³ Dersom foretaket ikke har gjort det som er praktisk mulig, kan det være grunnlag for å klandre foretaket. Dessuten uttaler kommisjonen at dersom handlingen er foretatt av en utilregnelig gjerningsperson:

«... og foretaket ikke er noe å bebreide, vil det normalt ikke være rimelig å straffe foretaket. ...»³⁴

I forbindelse med ansvarets valgfrie karakter uttalte kommisjonen at det ved:

«... avgjørelsen av om ansvar skal ilegges, skal det tas særlig hensyn til grovheten av overtredelsen og i hvilken grad foretaket hadde mulighet til å hindre lovbruddet ved bedre retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak ...»³⁵

Selv om denne uttalelsen ikke knytter seg til vilkårene for straff, viser dette at skyldvurderinger står sentralt ved den fakultative vurderingen av om det skal ilegges straff. På den andre siden er det i forbindelse med drøftelsen av prosessuelle spørsmål forutsatt at:

«... Selv om det etter kommisjonens utkast kreves en viss skyld hos en fysisk person ..., er ansvaret for foretaket objektivt. ...»³⁶

Dersom en sak om foretaksstraff behandles med jury, skal derfor ikke spørsmålsskriftet innledes med ordene «Er tiltalte skyldig?» jfr. lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25 § 366.³⁷ Bakgrunnen er at § 366 er utformet med tanke på fysiske personer. Foretak kan som nevnt ikke opptre rettsstridig. Men selv om foretaksstraffen prosessuelt anses som et objektivt ansvar, kan ikke dette være til hinder for at man ved den fakultative vurdering av om straffansvar skal ilegges, må kunne legge vekt på om man kan klandre foretaket som sådan.

I avgjørelsen i Rt. 1998 s. 652 som gjaldt foretaksstraff for en mediebedrift som hadde vært i ulovlig besittelse av en politiradio, uttalte Høyesterett i tilknytning til om den fakultative adgang til å ilegge foretaksstraff når vilkårene var oppfylt:

«... at vedtakelsen av en generell hjemmel for foretaksstraff bl a hadde som formål å åpne adgang til å straffe foretak ved overtredelser hvor det tidligere ikke var hjemmel for foretaksstraff. Samtidig framhever jeg at behovet for foretaksstraff varierer for de ulike typer

lovbrudd, og også fra lovbrudd til lovbrudd innenfor den enkelte kategori slik at det ikke kan oppstilles noen generell presumsjon om at foretaket bør straffes når vilkårene i § 48 a er oppfylt. Dette var et vesentlig moment da departementet foreslo å innføre en generell hjemmel for foretaksstraff, jf Ot prp nr 27 1990-91 side 11-12 og 22 annen spalte. Jeg nevner også at Justiskomiteen i Innst O nr 55 1990-91 side 3 første spalte uttaler at «foretaksstraff ikke bør anvendes i andre tilfeller enn hvor dette anses hensiktsmessig». Domstolene må derfor vurdere fra sak til sak de hensyn som taler for og mot foretaksstraff.

Ved avgjørelsen skal det bl a legges vekt på «straffens preventive virkning», jf. [strl. 48 b] bokstav a. ...»³⁸

Videre ble det fremhevet at:

«... det er et sentralt moment i denne saken at § 48 b også framhever at det skal legges vekt på «om andre reaksjoner som følge av overtredelsen blir ilagt foretaket eller noen som har handlet på vegne av det, blant annet om noen enkeltperson blir ilagt straff». Ved ulovlig besittelse av politiradio vil man omtrent alltid kunne straffe en enkeltperson. Denne overtredelsen atskiller seg dermed fra f eks miljøkriminalitet hvor det i mange tilfeller kan være vanskelig å finne fram til en ansvarlig enkeltperson slik at behovet for å kunne straffe foretaket øker. ...»³⁹

På denne bakgrunn fant ikke Høyesterett tilstrekkelig grunn til å ilegge foretaksstraff.

3.2.5. Oppsummering

Det konkrete saksforhold knytter seg til arbeidsmiljølovgivningen. Det fremgår at A er kjent med sikkerhetsforskriftene og at foretakets ledelse har innskjerpet at disse skal følges. Etter norsk rett er det da tvilsomt om det overhodet foreligger noen overtredelse av arbeidsmiljøloven, jfr. avgjørelsen i Rt. 1993 s. 17 hvor det ikke var grunnlag for å rette bebreidelser mot foretaket samtidig som risikoen ved måten arbeidet ble utført på fremsto som åpenbart. Avgjørelsen i Rt. 1995 s. 278 skille seg fra vårt forhold ved at man der kunne klandre foretaket for manglende instruksjon. Forholdet representerte således en overtredelse av arbeidsmiljøloven.

Når arbeidstakeren begår instruksbrudd svikter hensynene bak foretaksstraffen. Det kan derfor også reises spørsmål om handlingen strengt tatt er foretatt på vegne av foretaket. Uansett vil dette være et moment i den fakultative vurdering av om straff bør ilegges. Når man i tillegg har en identifisert enkeltperson som kan holdes ansvarlig vil det, slik jeg vurderer hensynene bak foretaksstraffen og den foreliggende rettspraksis, tilsi at det ikke er grunnlag for foretaksstraff.

Konklusjonen blir at i et konkret saksforhold som er gjengitt ovenfor, ville det ikke blitt ilagt foretaksstraff etter norsk rett.

3.3. Om foretaksstraff ved enkeltpersonforetak

Ville løsningen blitt en annen dersom det var tale om et personlig eid foretak? Spørsmålet om foretaksstraff overfor enkeltpersonforetak ble viet særlig oppmerksomhet i forbindelse med lovreformen i 1991.⁴⁰

Enkeltpersonforetak kan beskrives:

«... som en næringsvirksomhet som drives for en enkelt persons regning og risiko. Samtidig er det en forutsetning at det er ansatte eller oppdragstakere i bedriften. ...»⁴¹

Ett medlem i Straffelovkommissjonen gikk imot at foretaksstraffen skulle omfatte enkeltpersonforetak, ansvarlige selskaper og kommandittselskaper. Bakgrunnen var at foretaksstraffen rammet eieren hardere når foretak var organisert med personlig ansvar.⁴² Dessuten ville det for allmennheten være vanskelig å forstå at det ikke var innehaveren, men foretaket som ble straffet:

«... Økonomisk og sosialt vil foretaksstraff således i realiteten innebære et straffansvar uten skyld for enkeltpersoner, og vil derfor stride mot sentrale strafferettslige grunnprinsipper.»⁴³

Bakgrunnen for at enkeltpersonforetak er likestilt med for eksempel aksjeselskap er at måten foretaket er organisert på, ikke bør være avgjørende for dets strafferettslige ansvar. Ofte kan de to typer selskap drive samme virksomhet. Det eneste som skiller dem er eierorganiseringen,⁴⁴ jfr. også Rt. 2000 s. 1451 (s. 1452-1453).

Til forskjell fra andre selskaper vil det imidlertid gjerne være en nærmere identifikasjon mellom eieren og enkeltpersonforetaket. Som mindretallet i Straffelovkommissjonen fremhever vil en straff kunne bli oppfattet som en bebreidelse mot en fysisk person – nemlig eieren.⁴⁵ For unngå at et slik inntrykk fester seg ble det riktignok foretatt endringer i lov om strafferegistrering av 11. juni 1971 nr. 52 §§ 1 og 2 slik at det skal fremgå av strafferegisteret at straffen som er ilagt enkeltpersonforetaket er foretaksstraff, og at denne ikke skal medtas ved utskrift av strafferegisteret for innehaveren.⁴⁶

Som et generelt utgangspunkt for anvendelsen av foretaksstraff overfor enkeltpersonforetak uttalte flertallet i Straffelovkommissjonen:

«... Selv om det etter *flertallets* utkast er mulig å ramme ansvarlige selskaper og enkeltpersonsforetak, bør det utvises spesiell varsomhet når man avgjør om slike foretak skal straffes. Som hovedregel bør ansvarlige selskaper og enkeltpersonsforetak bare gjøres strafferettslig ansvarlig når dette finnes rimelig ut fra foretakets omfattende virksomhet mht antall ansatte eller formuens størrelse.»⁴⁷

Foretakets størrelse vil altså ha betydning for anvendelse av foretaksstraffen. Men uavhengig størrelsen vil det som nevnt gjerne skje en identifikasjon mellom enkeltpersonforetaket og en fysisk person. Men i mindre foretak kan inne-

haveren på grunn av foretakets størrelse, ha bedre oversikt over virksomheten og kjenne til hvordan arbeidet utføres. Dessuten kan det nok uansett stilles strengere krav til at den fysiske person fører kontroll med virksomheten i et mindre foretak. Det vil da kunne være grunnlag for å bebreide innehaveren personlig,⁴⁸ slik at man går direkte på innehaveren fremfor å gå veien om foretaksstraff. Som Straffelovkommisjonen fremhevet:

«Det kan vanskelig tenkes at det er behov for foretaksstraff når eieren blir idømt straff på personlig grunnlag. ...»⁴⁹

I større foretak kan det være vanskeligere for innehaveren å ha oversikt og føre kontroll med hvordan virksomheten drives. Men jo større foretaket er, jo mindre er risikoen for at straffen blir oppfattet å ramme innehaveren personlig.

Andenæs uttaler at anvendelse av foretaksstraff overfor enkeltpersonforetak i:

«... Realiteten er at den næringsdrivende blir ilagt bot på objektivt grunnlag for lovbrudd i bedriften, men at det gjelder visse særregler ved at det ikke blir fastsatt subsidiær fengselsstraff og at boten ikke blir tatt med i straffattest for innehaveren.»⁵⁰

Uttalelsen om at den næringsdrivende blir ilagt bot på objektivt grunnlag er i sin generelle form for unyansert. Hvorvidt foretaksstraff overfor enkeltpersonforetak vil medføre et objektivt straffansvar, beror på hvordan strl. § 48 a praktiseres.

Er det mulig å identifisere en gjerningsperson som har begått en straffbar handling, vil dette som nevnt tale mot å gjøre foretaket ansvarlig selv om vilkårene i strl. § 48 a er oppfylt. Forskjellen fra foretaksansvar for selskap med begrenset ansvar blir derfor bare at det i forhold til enkeltpersonforetak oftere kan forekomme at det er grunnlag for å gå direkte på eieren.

Foretaksstraff for enkeltpersonforetak kan imidlertid reise problemer i forhold til instituttet «ne bis in idem».⁵¹ Foretaket kan straffes etter strl. § 48 a samtidig som straffansvar gjøres gjeldende mot innehaveren personlig. Straffelovkommisjonen var oppmerksom på denne problemstillingen idet den viste til NU 1986: 2 s. 39 hvor det er uttalt i forbindelse med likestillingen mellom enkeltpersonforetak og andre selskaper:

«... En sådan ordning förutsätter emellertid å andra sidan att den enskilda näringsidkare som i det särskilda fallet kan riskera att «drabbas» av såväl ett företagsstraff som ett personligt straffansvar inte kommer att bli otillbörligt dubbelbestaffad.»

Ilegges det både foretaksstraff og personlig straff, vil nok innehaveren oppleve det slik at han blir ilagt straff to ganger for samme handling. Etter EMK 7. tilleggsprotokoll artikkel 4 (1) fremgår det at:

«No one shall be liable to be tried or punished again in criminal proceedings under the jurisdiction of the same State for an offence for which he has already been finally acquitted

or convicted in accordance with the law and penal procedure of that State.»

Formelt sett vil det være forskjellige personer som straffes når innehaveren og foretaket ilegges straff. Men hensynene som ligger bak bestemmelsen tilsier at man er tilbakeholden med å straffe både foretaket og innehaveren. Etter min mening bør man velge et ansvarssubjekt for å unngå faren for dobbeltstraff. Selv om departementets uttalelse i Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 27 andre spalte ikke utelukker dobbeltstraff, maner den til forsiktighet på dette punkt:

«... Som *kommisjonen* framholder vil dette [å ilegge enkeltpersonforetak og ansvarlig selskap straff] være lite aktuelt – om enn ikke helt utelukket – dersom eieren blir idømt straff på personlig grunnlag. Dette følger av at det ved praktiseringen av bestemmelsene om foretaksstraff skal tas hensyn til at eieren ikke blir ramme[t] av dobbelt straff. Etter omstendighetene kan også prevensjonshensynet anses tilstrekkelig varetatt ved at straff ilegges en eller flere fysiske personer i foretaket, slik at foretaksstraff heller ikke anses naturlig av denne grunn. ...»

I alle tilfelle må man på bakgrunn av det faktum som er beskrevet ovenfor legge til grunn at løsningen ikke ville blitt annerledes selv om det var tale om et personlig eid foretak: Det ville ikke vært grunnlag for å ilegge foretaksstraff i et tilfelle som dette.

3.4. Forutsatt at man domfeller i den konkrete sak, er det i så fall tale om ansvar uten skyld?

Som det fremgår av forarbeidene til den norsk bestemmelsen om foretaksstraff, oppstilles det ikke krav om skyld fra foretakets side. I det konkrete tilfelle som er utgangspunkt for drøftelsen her, er det ikke grunnlag for å klandre foretaket. Dersom man likevel hadde ilagt foretaksstraff, er det vanskelig å komme utenom at det i så fall ville vært tale om et objektivt straffansvar.

3.5. Konklusjon

Ut fra det beskrevne faktum ville det neppe blitt ilagt foretaksstraff etter strl. § 48 a. Løsningen ville blitt den samme enten det var tale om aksjeselskap eller et personlig eid foretak. Dersom det likevel ble ilagt straff, ville dette fremstått som et objektivt straffansvar.

4. SVERIGE

4.1. Inledning - gärningsbeskrivningen

Fallet som skall granskas gäller en arbetstagare, A, som i en arbetsolycka har skadat sin hand. Olyckan har skett som en följd av att A i strid mot säkerhetsföreskrifterna har stuckit in sin hand i en maskin utan att först stanna den. Ledningen för företaget, där A är anställd, har inskärpt betydelsen av att säkerhetsföreskrifterna alltid följs. Det är dock osäkert om också andra arbetstagare tidig-

are har handlat på samma sätt, och om A har sett andra göra det. Ingenting i fallet talar för att maskinerna var defekta eller att säkerhetsanordningarna kring dem var bristfälliga. Olyckan har bara föranletts av A:s eget felaktiga handlande.

Enligt det danska rättsfallsreferatet är A:s handlande trots detta "klart straffbart" och den enda egentliga frågan är om arbetsgivaren, företaget T A/S, kan straffas för överträdelsen. En bedömning enligt svensk rätt av fallet medför svårigheter av en helt annan typ – en grundläggande fråga blir om A:s handlande överhuvudtaget på något sätt är belagt med straff.

4.2. Straffansvar för juridiska personer

Svensk rätt känner inte straffansvar för juridiska personer. Bara fysiska personer kan begå brott och dömas till straff för dem.⁵² En juridisk person kan bli skadeståndsansvarig på grund av brott, en förverkandepåföljd (konfiskation) kan riktas mot en juridisk person (se brottsbalken 36 kap.) och en juridisk person kan också dömas till en företagsbot på grund av brott. Men företagsboten definieras inte legalt som ett straff, utan (liksom även förverkandepåföljden) som en "särskild rättsverkan av brott" (BrB 1 kap. 8 §).

Bestämmelserna om företagsbot, som infördes 1986, har i praktiken tillämpats bara sällan.⁵³ En orsak till detta är att förutsättningarna för utdömande av företagsbot är rätt stränga.⁵⁴ En näringsidkare kan på yrkande av allmän åklagare åläggas företagsbot för brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet, om brottsligheten har inneburit ett grovt åsidosättande av de särskilda skyldigheter som är förenade med verksamheten, eller om brottet annars är av allvarligt slag. Det krävs därtill alltid att näringsidkaren inte har gjort vad som skäligen kunnat krävas för att förebygga brottsligheten. Företagsbot kan inte åläggas om brottsligheten har varit riktad mot näringsidkaren, eller om det annars skulle vara uppenbart oskäligt att ålägga företagsbot.

För brott inom näringslivet har med tiden också en särskild ansvarsreglering vuxit fram i form av ett straffrättsligt *företagaransvar*.⁵⁵ Med företagaransvar förstås då en företagares (näringsidkare, arbetsgivare, redare, anordnare, tillståndshavare etc.) straffrättsliga ansvar för brott begångna i näringsverksamheten. I sin egenskap av företagare blir han eller hon straffrättsligt ansvarig för brott som begåtts inom företaget. Företagaren tillskrivs ansvar inte bara för egna gärningar, utan även för gärningar som hans eller hennes anställda eller medhjälpare har förövat, under förutsättning av att gärningarna har med företagets drift att göra.⁵⁶

Företagaransvaret har en egentlig betydelse vid brott som begås genom underlåtenhet att handla. Detta förklarar också varför och hur hela konstruktionen kring företagaransvar har kunnat utvecklas. Straffansvaret kan motiveras av att företagaren har en särskild skyldighet att tillse att förbjudet beteende inte äger rum i företaget. Ofta handlar det om oäkta underlåtenhetsbrott i sådana fall

då företagaren är den som har garantställning. Företagaransvaret är inte ett objektivt ansvar, utan förutsätter uppsåt eller oaktsamhet enligt normala regler.

På ett antal områden finns möjlighet att i stället för, eller i tillägg till (kriminalrättsligt) straff, använda en särskild (administrativ) avgift som påföljd för "ett brott".⁵⁷ En sådan möjlighet finns också för överträdelse på arbetsmiljöområdet. Enligt arbetsmiljölagen (1977:1160) kan med stöd av särskilda bestämmelser som utfärdats av regeringen eller, efter regeringens bestämmande, arbetsmiljöverket, en särskild avgift (sanktionsavgift) påföras för vissa arbetsmiljööverträdelser. (arbetsmiljölagen 8 kap. 5 och 6 §§). Avgiften skall påföras den fysiska eller juridiska person som drev den verksamhet där överträdelsen skedde. Avgiften förutsätter inte subjektiv skuld, utan den skall betalas även om överträdelsen inte skett uppsåtligt eller av oaktsamhet. Avgiften skall vara lägst 1 000 och högst 100 000 kronor.

Det är uppenbart att det svenska motståndet mot att införa ett straffansvar också för juridiska personer inte är särskilt väl sett inom Europeiska unionen.⁵⁸ Det är också "en öppen fråga om man från svensk sida är villig att stå emot önskemål från andra EU-stater om att även juridiska personer skall kunna straffas för brott."⁵⁹ Faktum är emellertid att de utredningar som hittills har gjorts beträffande införandet av ett straffansvar för juridiska personer har mötts med så stark kritik att alla lagstiftningsförsök i denna riktning har strandat.⁶⁰

4.3. En närmare granskning av gärningen

4.3.1. Kroppsskadan

I det aktuella fallet har A skadat sin hand medan han var i gång med att maskinellt framställa aluminiumbackar. Att skada en person kan vara en gärning som utgör brott med stöd av de allmänna straffstadgandena om brott mot liv och hälsa (BrB 3 kap.). Det finns ingen anledning att överväga om fråga kan vara om ett uppsåtligt misshandelsbrott – ingenting talar ju för att fråga var om en kroppsskada som åsamkades med uppsåt. Däremot kan man inte utesluta att gärningen konstituerar vållande till kroppsskada (BrB 3 kap. 8 §).

Ansvar för vållande till kroppsskada (eller sjukdom) förutsätter att någon av oaktsamhet åsamkar annan person sådan kroppsskada eller sjukdom som inte är ringa. Redan bestämmelsens ordalydelse anger klart att den aldrig kan tillämpas på ett fall då någon skadat sig själv. Gärningsman och offer måste vara två skilda personer. A har alltså inte förövat något brott då han skadade sig själv.

Ansvar för kroppsskadan kan också riktas mot arbetsgivaren, alltså mot den eller de fysiska personer som ansvarar som företagare för brott inom verksamheten. Ansvaret kan i detta fall grundas på att företagaren underlåtit att vidta sådan säkerhetskontroll eller sådana säkerhetsåtgärder som hade förutsatts för att förhindra kroppsskadan. Fråga är således om straffansvar för ett oäkta underlåtenhetsbrott, varvid företagaren har garantställning.

Straffansvar för vållande till kroppsskada förutsätter oaktsamhet.⁶¹ Bedöm-

ningen förutsätter att det fastställs att den anklagade skulle ha förstått att hans handling (eller underlåtenhet att handla) skulle leda till en kroppsskada, om han hade gjort vad han borde ha gjort. Det förutsätts också att den anklagade kan klandras för det som han inte gjort. I det aktuella fallet utfaller en sådan oakt-samhetsbedömning negativt. Maskinerna som användes för produktionen var inte defekta och säkerhetsanordningarna kring dem var uppenbarligen till-räckliga. Ledningen för företaget hade utfärdat säkerhetsföreskrifter och inskäppt betydelsen av att dessa alltid följs. Arbetsgivaren hade således uppen-barligen gjort allt vad som skäligen kunnat krävas för att förebygga att arbetsta-garen skadades under arbetsprocessen.

4.3.2. Möjlig överträdelse av arbetsmiljölagstiftningen

Bestämmelserna om straffansvar för arbetsmiljöbrott finns i 8 kapitlet arbets-miljölagen [AML] (under rubriken Påföljder). Kapitlet har tre underrubriker, "Ansvar", "Förverkande" och "Sanktionsavgift". Ansvarsdelen innehåller två brottsbeskrivningar, utan särskilda brottsbenämningar, och ett hänvisningsstad-gande,⁶² förverkandedelen innehåller en bestämmelse som möjliggör förverkan-de av anordning eller ämne som använts i strid med förbud som utfärdats av myndighet, och sanktionsavgiftsdelen innehåller bestämmelser om möjlighet att påföra särskild avgift för överträdelse av vissa särskilda arbetsmiljöföreskrifter.

De två *straffbestämmelserna* har utformats som blankettstraffbud. Den första bestämmelsen (arbetsmiljölagen 8 kap. 1 §) straffbelägger uppsåtliga eller oaktsamma överträdelser av "föreläggande eller förbud som meddelats med stöd av 7 kap. 7 – 9 §§". Med stöd av dessa bestämmelser i AML 7 kap. får Arbetsmil-jöverket meddela vissa förelägganden eller förbud⁶³ som behövs för att arbets-miljölagen eller föreskrifter som har meddelats med stöd av den skall efterlevas gentemot den som har skyddsansvar enligt vissa särskilt nämnda bestämmelser i lagen.⁶⁴ Av särskild relevans i detta fall är att Arbetsmiljöverket får meddela arbetsgivare förelägganden och förbud som gäller överträdelser av den generel-la förpliktelsen att sörja för en god arbetsmiljö som arbetsgivaren har med stöd av arbetsmiljölagen 2 kap. 2 §. Bestämmelsen har senast ändrats 2002, och har nu följande lydelse:

Arbetsgivaren skall vidta alla åtgärder som behövs för att förebygga att arbetstagaren utsätts för ohälsa eller olycksfall. En utgångspunkt skall därvid vara att allt sådant som kan leda till ohälsa eller olycksfall skall ändras eller ersättas så att risken för ohälsa eller olycksfall undanröjs.

Arbetsgivaren skall beakta den särskilda risk för ohälsa och olycksfall som kan följa av att arbetstagaren utför arbete ensam.

Lokaler samt maskiner, redskap, skyddsutrustning och andra tekniska anordningar skall underhållas väl. Lag (2002:585).

En väsentlig begränsning av tillämpningsområdet för straffbestämmelsen i

arbetsmiljölagen 8 kap. 1 § är att straffansvar alltid förutsätter att ett särskilt föreläggande eller förbud först har utfärdats av tillsynsmyndigheten. Utan ett sådant förbud eller föreläggande är straffansvar uteslutet med stöd av bestämmelsen. Bestämmelserna är således inte direkt straffsanktionerade.

Enligt den andra bestämmelsen (AML 8 kap. 2 §) kan den bestraffas som uppsåtligen eller av oaktsamhet överträder vissa av lagens bestämmelser om minderårig (barn under 18 år) arbetstagare, eller som bryter mot vissa närmare angivna villkor som regeringen eller Arbetsmiljöverket får utfärda med stöd av lagen, eller som lämnar oriktiga uppgifter om förhållanden av vikt när en tillsynsmyndighet har begärt upplysningar, handlingar eller prov eller begärt vissa undersökningar. Också den som utan giltigt skäl tar bort en skyddsanordning eller sätter den ur bruk kan straffas enligt detta lagrum. Tillämpningen av denna bestämmelse begränsas till följd av att den är sekundär i förhållande till en eventuell sanktionsavgift. Straffbestämmelsen kan inte tillämpas om det för överträdelsen har utfärdats föreskrift om sanktionsavgift.

De flesta bestämmelserna om arbetsmiljöbrott har tillkommit för, och uttryckligen utformats till, skydd för arbetstagaren. Bestämmelsens skyddsintresse är en god arbetsmiljö främst för arbetstagaren och kriminaliseringen riktas därför mot arbetsgivaren. Detta framgår klart också vid en granskning av straffbestämmelserna i arbetsmiljölagens 8 kap. Det som bestraffas är handlingar som arbetsgivaren förövar eller underlåter som han eller hon gör sig skyldig till. Ett undantag utgör den del av bestämmelsen i 8 kap. 2 § som gäller "den som utan giltigt skäl tar bort en skyddsanordning eller sätter den ur bruk". Straff för brott mot denna del av bestämmelsen kan riktas mot "vem som helst", också mot arbetagaren.⁶⁵

Straffbestämmelserna i arbetsmiljölagen kompletteras av bestämmelserna om *sanktionsavgift*. Då det gäller straffbestämmelsen i arbetsmiljölagen 8 kap. 2 § är sanktionsavgiften i själva verket primär i förhållande till straffansvar, i alla de fall då föreskrift om sanktionsavgift har utfärdats. Sanktionsavgiften kan (som konstaterats ovan) riktas både mot en fysisk och en juridisk person, och utfärdandet av sanktionsavgift förutsätter inte att den som avgiften riktas mot har begått en överträdelse med uppsåt eller av oaktsamhet. Ansvaret är således objektivt. Det bör också noteras att förfarandet vid påförande av sanktionsavgift är rent administrativt – det betyder bl.a. att överklaganden i sådana ärenden behandlas av en förvaltningsdomstol och inte av en allmän domstol.

Möjligheten att påföra sanktionsavgift infördes genom en lagändring 1994 (Prop. 1993/94:186). Lagändringen motiverades uttryckligen genom att hänvisa till den bristande effektivitet som är en följd av att straffansvar för juridiska personer saknas och till de svårigheter som uppstår då det gäller att bevisa uppsåt eller oaktsamhet hos någon fysisk person inom ett företag:

Straff, dvs. i första hand böter och fängelse, kan enligt svensk rätt endast fysiska personer

dömas till. För brott som begås i näringsverksamhet kan sålunda endast den fysiska person som har det straffrättsliga ansvaret dömas.

Överträdelse av arbetsmiljöbestämmelser görs ofta inom ramen för verksamhet där många människor medverkar. För att straffansvar skall kunna utkrävas måste utredning ske av den personliga skuld som en utpekad gärningsman har till det inträffade. Det är ofta svårt. Det kan t.ex. vara osäkert vilket reellt inflytande över händelseförloppet någon som varit formellt ansvarig haft. Vidare är det ofta uppenbart att bristen i arbetsmiljön är resultatet av att någon inom företaget har gjort sig skyldig till en vårdslöshet utan att man kan peka på vem som gjort det.

Från åklagarhåll har vidare framkommit att en klar överträdelse av t.ex. ett besiktningsskrav kan kräva en tidsödande förundersökning om var inom företaget vårdslösheten ligger formellt och reellt. Straffrättsligt är detta avgörande för domstolens bedömning. Resultatet av det tidsödande arbetet kan, trots att ett fel uppenbarligen blivit begånget, bli att inget ansvar går att utkräva. Ett på detta sätt ineffektivt sanktionssystem riskerar att minska respekten för de sanktionerade reglerna.

Mot bakgrund av dessa synpunkter förordar regeringen att det i arbetsmiljölagen införs en möjlighet att föreskriva sanktionsavgifter för överträdelse mot vissa föreskrifter. Härvid avses en konstruktion med strikt ansvar där avgifter kan påföras den verksamhet där överträdelsen skedde.

Avgörande för regeringens förslag är den effektivisering av sanktionssystemet som kan vinnas om man kan begränsa erforderlig utredning till att gälla endast själva överträdelsen. Tanken är därvid att man inte skall behöva mer eller mindre resultatöst satsa resurser på att belägga hos vem inom en organisation uppsåtet eller oaktsamheten bakom överträdelsen närmast är att söka.⁶⁶

En sanktionsavgift kan påföras bara i sådana fall, då regeringen eller Arbetsmiljöverket har föreskrivit att sanktionen för en överträdelse skall vara en avgift. En sådan föreskrift kan utfärdas enbart i vissa i lagen närmare angivna fall, d.v.s. i sådana fall som regleras i arbetsmiljölagen 4 kap. 1 – 3 §§ samt i 8 § första stycket. Inget av dessa fall är sådant som har relevans för det aktuella fallet.

4.4. Konklusion

Fallet med arbetstagaren A, som skadat sin hand då han i strid mot säkerhetsföreskrifterna stack in den i en maskin utan att först stanna maskinen är således inte något brott enligt svensk lag. A själv har inte gjort sig skyldig till något brott – bestämmelserna om brott mot liv eller hälsa medför inte straffansvar för den som skadar sig själv och ingen av straffbestämmelserna i arbetsmiljölagstiftningen omfattar den typ av gärning som A har begått. Ledningen för företaget, där A är anställd, har inte heller gjort sig skyldig till något brott. Ingen person har handlat oaktsamt, och någon sådan överträdelse som med stöd av objektivt ansvar kunde föranleda sanktionsavgift föreligger inte heller.

5. FINLAND

5.1. Straffansvar för juridiska personer

Som ett led i den långvariga totala revideringen av den finska strafflagen,⁶⁷ infördes i Finland 1995 genom bestämmelser som intogs i strafflagens 9 kap.

straffansvar för juridiska personer.⁶⁸ Lagändringen föregicks av långvariga förarbeten och intensiv debatt.⁶⁹ Reformens förespråkare hänvisade bl a till den internationella utvecklingen och särskilt till den rekommendation som Europarådets ministerkommitté godkänt 1988 (R No 18/1988) om att det individuella straffansvaret borde kompletteras med straffansvar också för juridiska personer. Reformens motståndare fanns framför allt inom näringslivet och arbetsgivarorganisationer. Slutresultatet var i många avseenden en ganska urvattnad kompromiss.

Det straffansvar för juridiska personer som infördes var inte "fullständigt". I förarbetena betonades att den gärning som konstituerar ett brott även efter reformen bara kan begås av en fysisk person. Ett samfund eller en annan juridisk person uppfattas inte som gärningsman för det brott som en fysisk person har begått på vägnar av eller till förmån för samfundet. Straffansvaret för den juridiska personen är ett straffrättsligt ansvar som riktas mot denna person på grund av en handling eller en underlåtelse som en fysisk person har gjort.⁷⁰

Den juridiska personen blir således straffrättsligt ansvarig för ett brott på grund av en gärning som en fysisk person har gjort inom dess verksamhet. Den relation som måste föreligga mellan den fysiska personens gärning och den juridiska personen för att straffansvaret skall kunna riktas mot den juridiska personen anges i strafflagen 9 kap. 2 §. Tre alternativa fall anges. I det första fallet är straffansvaret för den juridiska personen en direkt följd av att någon person i dess ledning har begått brottet ("En juridisk person kan dömas till samfundsbot, om någon som hör till ett av dess lagstadgade organ eller annars hör till dess ledning eller utövar faktisk beslutanderätt inom den juridiska personen har varit delaktig i brottet eller tillåtit att brottet har begåtts.."). Det andra ansvarsfallet bygger på en konstruktion med husbondeansvar ("En juridisk person kan dömas till samfundsbot ... om i den juridiska personens verksamhet inte har iakttagits den omsorg och försiktighet som krävs för att förebygga brottet.."). Det tredje fallet bygger på en anonym skuld: "Samfundsbot kan dömas ut även om det inte kan utredas vem gärningsmannen är eller om gärningsmannen av någon annan anledning inte döms till straff."

I alla tre fall krävs dessutom att brottet har begåtts i den juridiska personens verksamhet (SL 9 kap. 1 § och 3 §). Detta anses vara fallet då gärningsmannen har handlat på den juridiska personens vägnar eller till dess förmån och han hör till den juridiska personens ledning eller står i tjänste- eller arbetsförhållande till denna eller han har handlat på uppdrag av en representant för den juridiska personen.

Straffanssvaret för juridiska personer är i princip generellt. I praktiken är det emellertid väldigt begränsat. Enligt ordalydelsen i strafflagen 9 kap. 1 § kan straffansvar för en juridisk person bara komma i fråga "om en sådan påföljd [= samfundsbot] stadgas för brottet i denna lag". Straffansvar för juridiska personer är således uteslutet om straffbestämmelsen inte ingår i själva strafflagen.⁷¹

Därtill förutsätts att det finns en uttrycklig specialbestämmelse som anger att samfundsbot kan utdömas för ett visst brott. Sådana bestämmelser finns bara i följande fall: Givande av muta och grovt givande av muta (SL 16:13-14), subventionsbedrägeri, grovt subventionsbedrägeri och subventionsmissbruk (SL 29:5-7), marknadsföringsbrott (SL 30:1), konkurrensbrott (SL 30:2), företags-spioneri (SL 30: 4), missbruk av företagshemlighet (SL 30:6), givande av muta i näringsverksamhet (SL 30:7), häleri, grovt häleri och yrkesmässigt häleri (SL 32:1-3), regleringsbrott och grovt regleringsbrott (SL 46:1-2), smuggling (SL 46:4) samt alla miljöbrott (SL 48 kap.).

Det är i ögonen fallande att straffansvar för juridiska personer inte har införts då det gäller arbetsbrotten. Detta var en följd av det starka motstånd mot detta som framfördes framför allt från företrädare för näringslivets organisationer.⁷²

Straffansvaret för juridisk person är också fakultativt i så hänseende att åklagaren har en prövningsrätt vid väckandet av åtal (SL 9 kap. 7 §). Allmän åklagare får avstå från att yrka straff för en juridisk person, bl a om den juridiska personens underlåtelse eller dess lednings andel i brottet har varit ringa, eller det brott som begåtts i den juridiska personens verksamhet inte har lett till annan än ringa skada eller fara, och den juridiska personen frivilligt har vidtagit behövliga åtgärder för att förhindra nya brott.

5.2. En närmare granskning av gärningen

5.2.1. Kroppsskadan

A:s arbetsskada kan bedömas med stöd av de allmänna straffstadgandena om brott mot liv och hälsa (SL 21 kap.), framför allt med stöd av bestämmelsen som gäller vållande av personskada. Det är uteslutet att A själv skulle kunna bli straffrättsligt ansvarig för skadan. Vad som förutsätts är att gärningsmannen skadar en annan person.⁷³ Vållande av kroppsskada kan emellertid också begås genom underlåtelse, varför straffansvar också kan föreligga för den eller de fysiska personer inom företaget som möjligen bidragit till arbetsolyckan genom sin försumlighet.⁷⁴ Någon oaktsamhet från ledningens sida föreligger emellertid inte i detta fall.⁷⁵

5.2.2. Möjligt straffansvar för ett arbetsmiljöbrott

I samband med den totala revideringen av strafflagen har bestämmelserna gällande alla centrala arbetsbrott samlats i strafflagens 47 kap.⁷⁶ Den bestämmelse som gäller brott mot skyddsbestämmelser inom arbetsmiljön (arbetarskydds-brott) finns i strafflagen 47 kap. 1 § och lyder:

En arbetsgivare eller en företrädare för denne som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1) bryter mot arbetarskyddsföreskrifter eller

2) förorsakar en bristfällighet eller ett missförhållande som strider mot arbetarskyddsföreskrifterna eller gör det möjligt att ett sådant tillstånd fortgår genom att försumma

övervakningen av att arbetarskyddsföreskrifterna iakttas i arbete som lyder under honom eller genom att underlåta att dra försorg om de ekonomiska, organisatoriska eller övriga förutsättningarna för arbetarskyddet, skall för arbetarskyddsbrott dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

Bestämmelsens ordalydelse anger klart – vilket även brottsbenämningen ger uttryck för – att straffbudet uttryckligen tillkommit för att ge arbetstagaren skydd. Bestämmelsen förutsätter specialsubjekt, ”en arbetsgivare eller en företrädare för denne”. Bestämmelsen kan inte utsträckas till en gärning som arbetstagaren har begått. Straffansvar för A på grund av att han överträtt de säkerhetsföreskrifter som gällde vid bruket av de maskiner som han övervakade är därför uteslutet.

I det aktuella fallet har företagets ledning inte gjort sig skyldig till någonting sådant som omfattas av brottsbeskrivningen i SL 47 kap. 1 §. Straffansvar kan därför inte heller föreligga för någon av personerna inom företagsledningen.

5.3. Konklusion

Konklusionen för Finlands del blir således den samma för Sverige. Fallet med arbetstagaren A, som skadat sin hand då han i strid mot säkerhetsföreskrifterna stack in den i en maskin utan att först stanna maskinen är inte något brott. Varken A själv, företaget eller någon person inom företagsledningen har gjort sig skyldig till brottsligt handlande.

6. REFLEXION

1986 publicerade Nordiska straffrättskommittén ett betänkande angående straffansvar för juridiska personer i Norden.⁷⁷ I betänkandet konstateras att:

”En del av det som med en sammanfattande beteckning brukar kallas ekonomisk brottslighet utgörs av sådana överträdelse av ekonomisk och näringsrättslig lagstiftning som äger rum inom ramen för olika företags verksamhet. Frågan om möjligheterna att med effektiva sanktioner ingripa mot regelöverträdelse av det här slaget har tilldragit sig ett växande intresse i den kriminalpolitiska debatten under senare år. I betydande grad har den diskussionen kommit att handla om behovet av och formerna för någon typ av straffrättsligt ansvar för juridiska personer. ... Det föreligger på den punkten en avgörande olikhet mellan de nordiska länderna.”

Straffrättskommitténs ställningstaganden innehöll inte särskilt många klara rekommendationer. Den var dock övertygad om att det fanns ”ett påtagligt behov av en möjlighet att på straffrättslig väg kunna inskrida även mot andra subjekt än enskilda personer.”⁷⁸

När det gällde den närmare utformningen av ett system med ”företagsstraff” var kommittén betydligt vagare. Beträffande avgränsningen av den krets som kan ådömas företagsstraff kom kommittén till slutsatsen

”att man vid utformningen av reglerna om företagsstraffet bör sträva efter att uppnå största möjliga likställdhet mellan olika typer av näringsidkare. Sanktionen bör med andra ord i princip kunna åläggas oberoende av i vilken form verksamheten bedrivs. Systemet bör samtidigt präglas av en viss flexibilitet, så att det finns utrymme att avstå från företagsstraff i fall där behovet av påföljden framstår som mindre angeläget eller där sanktionen av andra skäl inte är motiverad, t.ex. beträffande enskilda näringsidkare som åläggs ett kännbart personligt straff för brottet. Även offentliga organ bör under vissa förutsättningar kunna komma ifråga för sanktionen.”⁷⁹

Då det gällde utformningen av förutsättningarna för företagsstraff var kommittén ännu mer osäker. Man konstaterade att goda skäl talade för ”att vissa grundläggande, generella bestämmelser om institutet förs samman i en central författning”.⁸⁰ Men om systemet skall ha ”en obligatorisk eller fakultativ tillämpning” önskade man inte uttala sig om med bestämdhet. Den ena principlösningen har inte, konstaterade kommittén, ett bestämt företräde framför den andra. ”Vid valet mellan att ge regelsystemet en obligatorisk eller en fakultativ utformning kan därför lämpligen den lösning väljas som lättast låter sig förenas med de grundläggande principerna i rättssystemet i övrigt, särskilt då vad som allmänt gäller i fråga om åtalsplikt.”⁸¹

Beträffande sanktionerna menade kommittén att ”det ligger i sakens natur att ekonomiska sanktioner är de påföljder som främst bör komma till användning när det gäller att på straffrättslig grund ingripa mot företag i vilkas verksamhet brott begås.”⁸²

Den granskning som har gjorts i de fyra bidragen beträffande straffansvaret för ett fall av en överträdelse av arbetsmiljöföreskrifter utgående från dansk, finsk, norsk och svensk rätt visar fortfarande både på stora skillnader mellan utformningen av straffansvaret för juridiska personer i de nordiska länderna, och på osäkerhet om hur de grundläggande, generella bestämmelserna om ett sådant ansvar skall se ut. Detta är en intressant observation vid en tid då olika initiativ tas för en harmonisering av straffrätten, inte bara i Norden utan inom hela EU.

Det är också intressant att notera de olikheter som finns när det gäller utformningen av straffansvaret för brott och överträdelser inom området för arbetsmiljön. Arbetsmiljöbrotten har varit ett rätt försummat område både nationellt och internationellt. Arbetsbrotten togs t.ex. inte upp till särskild granskning i samband med de initiativ som Nordiska ministerrådet tog på 1980-talet för bekämpningen av ekonomisk kriminalitet i Norden.⁸³

Den nordiska granskningen har också gett anledning till reflexioner beträffande ett objektivt straffansvar. Det är uppenbart att det i de skilda nordiska länderna finns regler som innebär att en person kommer att ansvara för en överträdelse och bli ålagd en sanktion för den utan att något krav på uppsåt eller oakt-samhet föreligger. Var gränserna för en sådan reglering som bygger på ett objektivt ansvar egentligen går – med beaktande särskilt av Europeiska människorättskonventionens bestämmelser – är dock både oklart och omtvistat.

NOTER

¹ Se U 2000.456 V.

² Henrik Holm-Nielsen: Arbejdsmiljølovens urimelige effekt. Lov & Ret 2000 nr. 5 s. 18. Se endvidere følgende artikler om dommen: Gorm Toftegaard Nielsen: En arbeidsretlig dom med forkerte premisser, samme sted nr. 7 s. 19 og Jesper Hjortenberg og Jan Reckendorff: Nogle bemærkninger om bestemmelsen i straffelovens § 27, stk. 1, i U 2000B.359.

³ Se nærmere Slettan, Svein: Straffansvaret for handlinger som blir begått på vegne av bedrifter som er organisert som juridiske personer æ noen hovedtrekk. LoR 1980 s. 499-553, på s. 500-502.

⁴ Om debatten, se Asbjørnsen, Rasmus: Straffansvar for foretak æ str. paragraf 48 a. Norges forskningsråd. Rapport nr. 21. Oslo 1995 s. 4-6.

⁵ Lasson, Peder Carl: Haandbog i Criminalretten. Den almindelige Deel. Christiania 1848 s. 67.

⁶ NOU 1989: 11, Straffansvar for foretak. Straffelovkomisjonens delutredning III s. 9 første spalte, Andenæs, Johs.: Alminnelig strafferett. 4. utgave. Oslo 1997 s. 253 og Bratholm, Anders og Matningsdal, Magnus (red.): Straffeloven med kommentarer. Anden Del. Forbrydelser. Oslo 1995 s. 909. Om foretaksstraff og kravet om skyld, se bl.a. NU 1986: 2, Företagsböter. Betänkande avgivet av Nordiska straffrättskommittén s. 29-31 og Asbjørnsen op.cit. s. 9-30.

⁷ Skeie, Jon: Den norske strafferett. Første bind. Den alminnelige del. Annen utgave. Oslo 1946 s. 104. Se også Tråskman, Per Ole: Straffrättsligt ansvar i samfund de lege ferenda. NTfK 1977 s. 257-272, på s. 261-262.

⁸ Om de grunnleggende strafferettslige prinsipper som omfattes av uskyldspresumsjon, se Strandbakken, Asbjørn: Uskyldspresumsjonen – «In dubio pro reo». Doktoravhandling i manuskript. Bergen 2001 s. 12-16.

⁹ Sml. Hjortenberg/Reckendorff, op.cit. s. 361 som anser straffansvaret for juridiske personer etter dansk rett for å være i samsvar med EMK (Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, av 4. november 1950), artikkel 6 (2).

¹⁰ Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge. Udarbeidet af den ved kgl. Resolution af 14de November 1885 nedsatte Kommission. Kristiania 1896 s. 44 første spalte.

¹¹ Skeie, op.cit. s. 105.

¹² Se for eksempel NU 1986: 2 s. 33 som fremhever at bruk av inndragning av vinning som eneste sanksjon bare medfører at foretaket blir satt i samme stilling som om handlingen ikke var foretatt.

¹³ Inntatt i Bestemmelser fra Administrasjonsrådet 1940 s. 455-459.

¹⁴ Se nærmere Matningsdal, Magnus og Schneider, Gudrun: Juridiske personers straffansvar. JV 1989 s. 49-104, på s. 52.

¹⁵ Se Slettan op.cit. s. 541 flg.

¹⁶ Se NOU 1989: 11 s. 16 andre spalte jfr. Ot.prp. nr. 27 (1990-91) Om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffansvar for foretak) s. 17 første spalte.

¹⁷ Se NOU 1989: 11 s. 15 andre spalte og Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 17 første spalte. Om begrepet anonyme feil i forhold til foretaksstraff, se Asbjørnsen op.cit. s. 46-47.

¹⁸ Se NOU 1989: 11 s. 15 andre spalte og Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 17 første spalte. Om begrepet kumulative feil ved foretaksstraff, se Asbjørnsen op.cit. s. 47-54.

¹⁹ Se NOU 1989: 11 s. 16 første spalte og Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 17 første spalte.

²⁰ Se bl.a. Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 6, Andenæs op.cit. s. 254 jfr. s. 262, Bratholm/Matningsdal op.cit. s. 912 og Matningsdal, Magnus: Straffansvar for foretak, Jussens Venner, 1996 s. 98-115, på s. 100-101.

²¹ Se Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 17 første spalte.

²² NOU 1989: 11 s. 14 første spalte.

²³ Se NOU 1989: 18-19 og Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 21-23.

²⁴ Se NOU 1989: 11 s. 10 første spalte jfr. Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 3 første spalte og s. 6 andre spalte. Det kan imidlertid ikke utelukkes at det ved den påtalemessige vurdering vil bli lagt vekt på at foretaket kan holdes ansvarlig, slik at det ikke i tillegg blir brukt ressurser på å gjøre gjeldende personlig straffansvar.

²⁵ Se nærmere NOU 1989: 11 s. 16-18 og Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 18-20. Se også Andenæs op.cit. s. 258, Asbjørnsen op.cit. s. 73-83, Bratholm/Matningsdal op.cit. s. 913-914 og Matningsdal JV 1996 op.cit. s. 101-103.

²⁶ NOU 1989: 11 s. 17 første spalte.

²⁷ Slik også Rieber-Mohn, Georg Fr.: Miljøkriminalitet – med særlig vekt på straffbar forurensning. LoR 1988 s. 343-357, på s. 351-352 og Asbjørnsen op.cit. s. 55-57.

²⁸ Til sammenligning kan det vises til Rt. 1993 s. 459 hvor betydningen av instruksbrudd – bl.a. med henvisning til forarbeidene til strl. § 48 a – sto sentralt når Høyesterett frifant en bedrift for inndragningskrav i anledning ulovlig innførsel av varer til Norge.

²⁹ Sml. Eskeland, Ståle: Strafferett. Oslo 2000 s. 348 som mener at det må kreves at foretakets ledelse kan *bebreides* for at det er inntrådt en situasjon i strid med straffebudet.

³⁰ Saken skriver seg fra tiden før to-instansereformen, jfr. lov av 11. juni 1993 nr. 80. Før to-instansereformen var Høyesterett ankeinstans i alle straffesaker, se nærmere Matningsdal, Magnus: To-instansereformen. Oslo 1996 s. 13-15.

³¹ Rt. 1993 s. 17 (s. 19).

³² NOU 1989: 11 s. 16 første spalte.

³³ NOU 1989: 11 s. 16 første spalte.

³⁴ NOU 1989: 11 s. 16 andre spalte.

³⁵ NOU 1989: 11 s. 19.

³⁶ NOU 1989: 11 s. 30 andre spalte. Se også Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 39 første spalte.

³⁷ Andenæs, Johs.: Norsk straffeprosess bind II. 3. utgave. Oslo 2000 s. 44 og Bjerke, Hans Kristian og Keiserud, Erik: Straffeprosessloven. Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker med senere endringer med kommentarer. Bind II. 3. utgave. Oslo 2001 s. 1163.

³⁸ Rt. 1998 s. 652 (s. 654).

³⁹ Rt. 1998 s. 652 (s. 654-655).

⁴⁰ Se NOU 1989: 11 s. 21-22 og Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 27 andre spalte.

⁴¹ Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 25.

⁴² Dette argumentet er ikke uten videre overbevisende. Et personlig ansvar kan ramme eieren hardt i forhold til kreditorene. Men ved utmåling av straffen kan det tas hensyn til dette forhold, herunder hvilken fortjeneste enkeltpersonforetaket gir sammenlignet med et selskap med et begrenset ansvar.

⁴³ NOU 1989: 11 s. 22 andre spalte.

⁴⁴ Se nærmere NOU 1989: 11 s. 21 andre spalte.

⁴⁵ Dette gjør seg imidlertid også gjeldende i forhold til straffansvar for aksjeselskaper, se RG 1998 s. 829 (Hålogaland) som gjaldt oppreisning etter ærekrenkelse hvor en privatperson var identifisert med selskapet.

⁴⁶ Se nærmere NOU 1989: 11 s. 30-31 og Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 41 andre spalte.

⁴⁷ NOU 1989: 10 s. 22 første spalte.

⁴⁸ Slik også Slettan op.cit. s. 512.

⁴⁹ NOU 1989: 11 s. 22 andre spalte.

⁵⁰ Andenæs op. cit. s. 262.

⁵¹ Om dette prinsippet og kumulasjon av strafferettslige og sivilrettslige sanksjoner for samme handling, se Strandbakken, Asbjørn: Ne bis in idem. LoR 2002 s. 355-391.

⁵² Nils Jareborg: Allmän kriminalrätt. Uppsala 2001, s. 128

⁵³ I Ds 2001:69 Företagsbot redovisas en undersökning som gjordes då möjligheten att utdöma företagsbot funnits cirka tio år. Äläggande av företagsbot hade då prövats i 20 fall mot 24 svaranden. Företagsbot hade ålagts i sju av fallen. Se Ds 2001:69, s. 36.

⁵⁴ I departementspromemorian Ds 2001:69 föreslås en ändring av förutsättningarna för utdömande av företagsbot. Enligt förslaget skall bestämmelsen få följande lydelse (BrB 36 kap. 7 §): För brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet skall, på yrkande av allmän åklagare, näringsidkaren åläggas företagsbot, om för brottet är föreskrivet strängare straff än penningböter, och 1. näringsidkaren inte har gjort vad som skäligen kunnat krävas för att förebygga brottsligheten, eller

2. brottet har begåtts av en person med ledande ställning eller särskilt ansvar för tillsyn, kontroll eller liknande uppgifter.

⁵⁵ Hans Thornstedt: Straffrättsligt ansvar inom näringslivet i Sverige. Lov og frihet. Festskrift till Johs. Andenaes. Oslo 1982, s. 357-370.

⁵⁶ Jareborg (2001), s. 141-142.

⁵⁷ Alvar Nelson: Kriminalpolitik och ingripanden vid brott. Fjärde upplagan. Uppsala 1990., s. 113-122.

⁵⁸ Jfr Dag Victor: Ansvar utan klander? Några tankar om straffansvar för juridiska personer. NTFK 1998, s. 368-378.

⁵⁹ Jareborg (2001), s. 128.

⁶⁰ Det senaste förslaget gjordes i kommittébetänkandet Straffansvar för juridiska personer (SOU 1997:127). Efter remissbehandling underlät man att gå vidare med förslaget. Beträffande resultatet av remissbehandlingen konstateras följande i departementspromemorian Ds 2001:69: Betänkandet har remissbehandlats och fått ett i många avseenden positivt bemötande. Ett antal remissinstanser har emellertid riktat kritik mot att utredningen inte närmare utrett hurvida det skulle vara möjligt att, i stället för att införa ett helt nytt system, effektivisera det nuvarande systemet med företagsbot.

⁶¹ Beträffande oaksamhetsbedömningen i allmänhet, se Jareborg (2001), s. 319-325.

⁶² I AML 8 kap. 3 § hänvisas till brottsbalken 20 kap. 3 § som innehåller en kriminalisering av brott mot arbetstagares tystnadsplikt.

⁶³ I beslut om föreläggande eller förbud kan Arbetsmiljöverket sätta ut vite. I sådant fall kan emellertid inte straffansvar följa, utan enbart vitet kan utdömas.

⁶⁴ Det hänvisas till AML 3 kap. 2-12 och 14 §§, 5 kap. 3 § första stycket och 7 kap. 6 §.

⁶⁵ Se också NJA 1991 s. 247 som gällde straffansvar för vållande till annans död. En betongarbetare klämdes till döds av en transportvagn på vilken säkerhetsanordningarna var ur funktion. Dödsfallet berodde bl a på att en skyddsbygel saknades på vagnen. Någon, okänt vem hade i strid med arbetsmiljölagen 8 kap. 2 §, monterat bort bygel på grund av att den i vissa situationer gjorde arbetet långsammare och besvärligare.

⁶⁶ Prop. 1993/94:186.

⁶⁷ Beträffande denna lagstiftningsprocess, som inleddes i början av 1970-talet och som ännu inte är slutförd, se bl.a. Henrik Grönqvist: Om strafflagsreformen i Finland. Lov og frihet. Festskrift till Johs. Andenaes. Oslo 1982, s. 139-150; Pekka Koskinen: Reflexioner över strafflagsreformen i Finland. NTFK 1986, s. 398-406; P.O. Tråskman: Närmare den stora nya lagen – en granskning av det finska strafflagsprojektets första delbetänkande. NTFK 1985, s. 161-175. Patrik Törnudd: Ett halvfärdigt strafflagsförslag. NTFK 1977, s. 279-287 och Pekka Koskinen: ”Totalrevideringen av strafflagen slutförs” – Den finska strafflagsreformen på slutrakan. NTFK 1998, s. 271-297.

⁶⁸ Se prop. 1993:95 och författning 1995:743.

⁶⁹ Se P.O. Tråskman: Straffrättsligt ansvar i samfund de lege ferenda. NTFK 1977, s. 257-272; P.O. Tråskman: Finsk krönika. NTFK 1993, s. 124-125.

⁷⁰ Prop 1993:95.

⁷¹ Denna begränsning har inte någon större betydelse på grund av att alla centrala straffbestämmelser genom revideringen av strafflagen har samlats just i strafflagen. Området för specialstraffrätt är därför synnerligen begränsat.

⁷² Olavi Heionen m.fl.: Rikosoikeus. Rikosoikeus. Helsinki 1999, s. 234.

⁷³ Straffbestämmelsen lyder: Den som av oaksamhet förorsakar någon annan en kroppsskada eller sjukdom som inte är ringa, skall för vållande av personskada dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

⁷⁴ Beträffande straffansvar för underlåtelse, se Dan Frände: Allmän straffrätt. Helsingfors 2001, s. 232-245.

⁷⁵ Beträffande oaksamhetsbedömningen i finsk rätt, se Frände (2001) s. 214-231; Ari-Matti Nuutila: Komparativa aspekter på de culpösa brotten. I Kerstin Berglund m.fl. (Utg.): Skuldfrihet och Ansvarslöshet. En hälsning till Alvar Nelson på 75 årsdagen av Ane den gamles barnbarn. Helsing-

fors 1994, s. 155-168 ; Erkki Havansi & Pekka Koskinen: Finlands straff- och processrätt. En introduktion. Helsingfors, 2002, s. 47-48.

⁷⁶ Heinonen m.fl. (1999), s. 985- 1011.

⁷⁷ NU 1986:2 Företagsböter. Yhteisösakko. Betänkande avgivet av Nordiska straffrättskommittén.

⁷⁸ NU 1986:2, s. 37.

⁷⁹ NU 1986:2, s. 43.

⁸⁰ NU 1986:2, s. 49.

⁸¹ NU 1986:2, s. 51.

⁸² NU 1986:2, s. 53.

⁸³ Initiativen ledde först och främst fram till två nordiska utredningar, en beträffande miljöbrott (Nord 1991:2, Forurensning og straff – et nordisk studium) och en beträffande revisorns ansvar vid ekonomisk brottslighet (Nord 1992:18, Revisorn och ekonomisk brottslighet).